

Vertellen in de klas

‘Vertellen is een onderdeel van levend talenonderwijs, zowel receptief als productief’

Vertellen is in, je leest erover in de krant, er zijn festivals, er is een speciale internetpagina. Op <www.vertellen.com> kun je veel informatie vinden over Vertellen en de lijst met commercieel werkende vertellers is enorm lang. Waar komt deze hype vandaan? En wat zijn de mogelijkheden om met dit onderwerp aan de slag te gaan.

Samen met Frank van Dixhoorn - hij werkt bij Teleac en heeft daar het programma Vertellen in het vmbo <www.schooltv.nl/vertellen> gemaakt - ging de redactie op zoek naar voorbeelden van vertellers die optreden in het onderwijs en naar docenten die in hun lessen werken met vertellen. Hoewel het een vaardigheid is die vooral bij Nederlands aan bod komt, zochten we ook naar voorbeelden van vertellen in andere talen.

Vertellen door wie?

Bij vertellen kun je denken aan verschillende dingen: je kunt professionele vertellers uitnodigen op een school voor een bepaald project, Eric Borrias en Marco Holmer zijn vertellers en Frank van Dixhoorn interviewde ze voor dit nummer. Marco Holmer ziet het vertellen als een essentieel element van de lessen Nederlands, vooral in het kader van leesbevordering. Verhalen die leerlingen niet zo gauw meer lezen, bijvoorbeeld middeleeuwse verhalen, kun je eerst vertellen en dan zijn leerlingen vaak wel bereid om ze zelf te lezen. Verder zegt hij dat vertellen noodzakelijk is in het kader van luistervaardigheid. Eric Borrias ziet het vertellen vooral als manier voor leerlingen om hun spreekangst te overwinnen, om voor een groep op te treden en om te werken aan houding en stemgebruik.

Remko van Loon is docent Nederlands op een school in Amsterdam waar hij spreek- en luisteronderwijs geeft dat als uitgangspunten heeft het leren vertellen en de kennismaking met de zogenaamde orale literatuur en van daaruit met het lezen (en schrijven) van verhalen. Verder zijn de leerlingen bezig met het leren leren en het samenwerken. In de lessen van Remko zijn het dus vooral de leerlingen die zelf iets moeten leren vertellen.

In de Vrije School is vertellen niet iets extra's maar vormt het onderdeel van de didactiek. Frank van Dixhoorn sprak met Marcel Seelen, docent aan de Geert Grote School in Amsterdam, die vertelt wat voor belangrijke rol vertellen vervult in zijn onderwijs.

Anne van Delft is zelf vertelster en vertelt voor allerlei groepen. Ze werkt vooral met sprookjes. ‘Je kunt bij elk verhaal dat een leerling vertelt iets leerzaams toevoegen, want elke leerling doet technisch wel iets boeiends, en elk verhaal dat een leerling vertelt, heeft gelijkenissen met grotere verhalen uit de wereldliteratuur.’ Anne ziet het vertellen vooral in het kader van activeren van de verbeeldingskracht.

Waarom vertellen?

De populariteit van vertellen lijkt verband te houden met de orale traditie. Zou het aantal allochtone leerlingen hier een rol in spelen of de invloed van andere culturen op de onze? Of is het een reactie op de te grote aandacht voor het zelfstandige werken? Het lijkt erop dat docenten het vertellen vooral gebruiken om leerlingen te motiveren, en dan met name in het vmbo.

Hoe zit het met andere talen?

Bij de andere talen is het door leerlingen zelf vertellen van een verhaal in de desbetreffende taal vaak moeilijk. Er wordt wel gewerkt met verhalen natuurlijk maar dat is dan meestal met tekst en geluid erbij. Het is meer passief dan actief. We hebben daarom gezocht naar verwante zaken en daar een collage van gemaakt.

Wat is de meerwaarde van vertellen in de klas? Wat leren leerlingen ervan?

Het zoeken van een verhaal dat voor hen persoonlijk betekenis heeft, kan voor leerlingen heel belangrijk zijn. Dat wordt nog versterkt als de leerling leert hoe hij dat verhaal aan klasgenoten kan vertellen.

Hoe kunnen docenten hun vertelvaardigheid verbeteren?

Docenten kunnen zich laten nascholen om hun vertelvaardigheid te verbeteren. Een van de vertellers die zich daarin specialiseren is Marco Holmer. Meer informatie over zijn cursussen is te vinden op zijn internetpagina <www.vertellen.nl>.

Christien van Gool
hoofdredacteur

VERHALEN VERTELLEN

Tien jaar geleden kende Nederland nog niet veel professionele vertellers.

Tegenwoordig zijn ze er in alle denkbare varianten: de trotse artiest die een zaal met zevenhonderd mensen stil krijgt, de reiziger die elk jaar verhalen verzamelt bij een indianenstam aan de Amerikaanse westkust, de improvisator die moeiteloos speelt met de oprispingen van zijn publiek. Er is een vruchtbaar klimaat voor deze vertellers, gevoed als ze worden door een hernieuwde belangstelling voor mythologie, door tv-series als *Many voices, one world* (ruim tweehonderd filmpjes van vertellers over de hele wereld, begin jaren negentig uitgezonden door de NPS) en – wellicht – door psychologen die ons vertellen dat we denken in metaforen, dat we leren door verhalen.

Frank van Dixhoorn

Steeds vaker komen vertellers op middelbare scholen, doorgaans in het kader van projecten en werkweken. Ze treden op, ze geven workshops, ze zetten samen met leerlingen een voorstelling in de steigers en ze stuiten op de hindernissen die we als docenten zo goed kennen. Spreekangst, bijvoorbeeld.

Marco Holmer is een van die vertellers. Hij weet uit ervaring hoe moeilijk het is voor leerlingen om zich monde-

ling te presenteren voor een groep leeftijdsgenoten. Als jongeman van 15 moest hij het verhaal van Roodkapje voordragen, in het Frans. Hij had nog nooit een voldoende gescoord voor dat vak en bij de gedachte aan de voordracht brak het koude zweet hem uit. 'Uiteindelijk heb ik een beslissing genomen,' vertelt hij nu. 'Ik maakte er een toneelstukje van. Voor Roodkapje gebruikte ik een hoog stemmetje en voor de wolf een diepe, lage stem. Niks bijzonders, maar het was de eerste en de laatste keer dat ik een zes haalde.'

Tegenwoordig is hij vaak op scholen om verhalen te vertellen. Hij heeft zijn eigen *verhalenbedrijf* en hij geeft

Marco Holmer is verhalenverteller, docent drama en theaterregisseur. Hij is als docent verbonden aan de schrijversscholen in Arnhem, Utrecht en Rotterdam, en hij geeft les aan de Media-Academie in Hilversum en de Academie voor Bouwkunst in Rotterdam. Marco heeft een eigen internetpagina <www.vertellen.nl>, waar veel informatie te vinden is over zijn werk als verteller en docent.

les op een pabo. Als zijn studenten voor het eerst stage gaan lopen bij kleuters, moeten ze ook een verhaal vertellen. Ja, dááág, zeggen ze dan. Marco: 'Daaruit spreekt een hele reële angst. Ze zeggen: meneer, straks sta ik daar, en dan weet ik niet meer wat ik wilde zeggen. Niet iedereen heeft zoveel meegemaakt dat ze heel gemakkelijk tegen een groep aanpraten over n'importe welk onderwerp. De situatie in de klas maakt het nog moeilijker. Ik trek nu langs scholen met een voorstelling over liefdesverhalen. In het kader van dat project maken leerlingen hun eigen gedichten, maar ze vinden het verschrikkelijk om die voor te lezen. Ze voelen zich direct beoordeeld op wat ze doen en wat ze zeggen, is het niet door de leraar dan wel door hun klasgenoten.

Eén manier om leerlingen te helpen is ze uit te dagen. Dat werkt, maar het is slechts de helft van het verhaal. De andere helft is een schier eindeloos enthousiasme. Als docent heb je dat enthousiasme nodig, en misschien nog belangrijker: je moet zelf iets laten zien. Een van mijn projecten gaat over sterke verhalen, broodje aap – ik kom er een vertellen en de leerlingen gaan daarmee aan de slag. Docenten gaan er vaak van uit dat mijn komst hen ontslaat van de verplichting om zelf een verhaal te vertellen. Zo werkt het niet, of in elk geval niet optimaal: als ze het aandurven om ook zelf een sterk verhaal te vertellen, levert het project veel meer op.'

Een collega van Marco Holmer, Eric Borrias, speelt ook regelmatig op middelbare scholen. Net als Marco vindt hij de spreekangst van leerlingen een normaal verschijnsel. 'Een paar jaar geleden was ik met een andere verteller op een school in Amsterdam-Noord. Het was de bedoeling om met een groep leerlingen een voorstelling in elkaar te zetten rondom het verhaal van David en Bathseba. De koning die een oogje heeft op de vrouw

van zijn soldaat en arrangeert dat de soldaat tijdens een veldtocht zou sneuvelen. Daar zit je dan met die kinderen, 14 en 15 jaar. Je begint met dat verhaal naar het nu te halen. Je zegt tegen zo'n meisje: Hoe zou jij het vinden als Marco Borsato of zo'n beroemde figuur jou aansprak? En tegen een jongen: Wat zeg je tegen een populaire of sterke klasgenoot die dreigt jouw vriendinnetje in te pikken?

De kinderen kregen door wat er speelde. Maar ze gaan natuurlijk niet graag op het podium staan om dat te vertellen, ook niet als ze er een eigen draai aan kunnen geven. Dus we hebben ze eerst voor het podium laten spelen. Daarna op het podium, maar één voor één - eerst Bathseba, toen David. Als dat goed zit, zet je de volgende stap.'

Wat kun je een kind met spreekangst leren, in de meest letterlijke zin van het woord? 'Ze moeten weten wat ze doen. Niet het verhaal letterlijk van buiten leren, nee, weten waar het verhaal over gaat. Ik vergelijk het met een scooter: het is ontzettend stoer om op een nieuwe scooter naar school te komen, maar anderen zien het meteen als je niet gewend bent aan die scooter. Je moet precies weten waar het gas zit, hoe je moet remmen. Zorg dat je niet als een bang vogeltje op het zadel zit.

Je kunt een leerling bewust maken van de situatie. Geef hem de kans om de plek waar hij moet spreken te leren kennen. Hoeveel passen kun je zetten naar links en naar rechts, hoe ver is het naar de achterste rij. Kinderen zijn heel vaak naar binnen gericht, ze zitten in hun eigen hoofd, maar je moet ze naar buiten richten, gebruik de hele klas, richt je tot de achterste rij. Je moet niet alleen aandacht vragen, nee, je moet aandacht eisen: rondkijken, zien waar het onrustig is en daarop focussen.

Er staat iets op het spel, en dat kun je als leraar gebruiken. De leerlingen moeten zichzelf overwinnen, ze komen voor de klas, om te doen wat anderen misschien nog niet durven. Voor zo'n leerling is het belangrijk om in te zien dat hij een voorsprong heeft, dat hij moet profiteren van zijn eigen durf. Natuurlijk komen er afwijzende reacties, maar dat zijn de reacties van kinderen die zelf nog niet de moed hebben om daar te gaan staan en te doen wat jij doet.'

Marco Holmer erkent volmondig dat hij nog steeds onzeker is als hij een voorstelling moet beginnen. Hij ging onlangs vertellen op een vmbo-school in Doorn, voor negentig kinderen. 'Hun verhalen krijgen een plaats in die voorstelling. Ik ben al in de klas geweest om aan die verhalen te werken, nu kom ik terug met de voorstelling; ze kennen me, maar ik ben nog steeds bang dat

Eric Borrias is verhalenverteller. Hij werkt voor kinderen maar ook voor bedrijven, en maakte de spraakmakende voorstelling Binnen de poorten, naar het boek van Jules Schelvis (overlevende van het vernietigingskamp Sobibor). Eric heeft een eigen site <<http://home.wanadoo.nl/verhalenverteller/>> en is 'live' te zien op de website van schooltv <www.schooltv.nl/vertellen>. Daar vertelt hij twee broodje aap verhalen.

als het verhaal voor hen klopt. Op het vmbo is het eenvoudiger om dat te bereiken, daarom kom ik graag op vmbo scholen. Laatst zat ik ergens een Chinees verhaal te vertellen dat heel herkenbaar begint maar gaandeweg steeds ongeloofwaardiger wordt. Aan het slot komt er zelfs een echte draak in voor. Na afloop kwam een leerling vragen of het nou echt gebeurd was, of ik het zelf had meegemaakt.'

Bij Eric Borrias valt regelmatig het woord basis. De basis ziet hij als het vangnet voor de goede verteller. Je kunt heel diep vallen, een voorstelling kan verkeerd gaan, maar je valt nooit dieper dan het vangnet. 'Er is iets heel merkwaardigs met de basis van dit vak,' zegt hij. 'Je zou zeggen: neem een verhaal en zorg dat het van jou wordt. Het is andersom. Jij wordt van het verhaal. Soms vertel je een verhaal, en het ligt gewoon niet goed. Je weet niet wat het is, je probeert van alles, maar niets helpt. Een ander verhaal heb je jarenlang in de la liggen, je denkt: ik moet er eens iets mee doen, maar het komt er niet van. Op een dag haal je het te voorschijn en ... pats! Vuurwerk!

De basis is misschien wel je stem. Lang geleden deed ik auditie voor een rol als poppenspeler in de Efteling. Ik twijfelde of ik dat moest doen, maar het leek me interessant genoeg om mee te doen en te zien of ik er doorheen kwam. Een actrice legde me uit dat ik de baan vooral moest aannemen. Ze zei: "Voor jou als verhalenverteller is het ontzettend belangrijk om te leren wat je met je stem moet doen, en wat je ermee kunt doen." Een rol als

ik ze halverwege kwijtraak. Er zijn ook zo veel variabelen: hoeveel jongens zitten er in de klas, hoeveel meisjes, hoeveel autochtone en hoeveel allochtone leerlingen? Soms beland je in een praktijklokaal, met jongens die eigenlijk het liefste willen gaan voetballen. Dat is enorm vermoeiend, want je moet in zo'n situatie al je verhalen op spanning spelen: werken met stemverheffingen, gebeurtenissen in het verhaal aanpassen, kinderen aankijken, een of meer luisteraars vragen om begrip voor wat een personage doet of zegt. Een kwestie van improviseren, niets is vanzelfsprekend: je kunt die zaken niet vooraf in je verhaal verwerken.'

Een moeilijk vak, een lastig publiek - wat is de vol-doening die je eruit haalt? 'De zogenaamde *suspension of disbelief*. Die leerlingen kunnen zich helemaal overgeven

poppenspeler dwingt je om je bezig te houden met je stem. Het is alles wat je hebt.

Je merkt het ook als je vertellers hoort in een taal die jij niet kent. Onlangs hoorde ik iemand uit Egypte verhalen vertellen uit de 1001 nacht. Mijn Arabisch stelt niets voor, maar ik begreep precies waar die vrouw het over had - door haar manier van spreken, de ritmes, de accenten, fascinerend. Denk ook aan clowns, wat die kunnen met hun stem, hoe ze met onzinlettergrepen verdriet uitdrukken bijvoorbeeld.'

Bij alle aandacht voor spreekangst en voor het bespelen van je publiek mag een belangrijk inhoudelijk leereffect van het vertellen niet worden vergeten. Marco Holmer ziet het vertellen als een essentieel element van de lessen Nederlands, vooral in het kader van leesbevordering.

'Als je een verhaal vertelt, gaat het erom dat je vrij bent ten opzichte van het origineel - dat bekend is in de uitgeschreven vorm. Als ik met mijn programma over liefdesverhalen op school kom, vertel ik verhalen van Belcampo. Die verhalen kom je niet vaak meer tegen op literatuurlijsten, omdat de vorm niet aanspreekt. Vooral in zijn latere verhalen zie je dat hij eigenlijk een essay schrijft met een verhaal aan het einde. Leerlingen komen daar niet doorheen. Maar naar inhoud zijn die verhalen nog steeds heel sterk. Je moet ze kunnen vertellen, je moet de sterkste elementen uit dat verhaal naar je hand kunnen zetten. Dan merk je dat die kinderen het wel degelijk willen lezen, omdat ze het eerst hebben gehoord. Hetzelfde geldt natuurlijk voor de verhalen uit de middeleeuwen. Vertel Karel ende Elegast, neem de vrijheid die je nodig hebt.

Tenslotte is vertellen noodzakelijk in het kader van luistervaardigheid. Ik heb laatst cijfers gezien van een onderzoek waaruit blijkt dat de luistervaardigheid van leerlingen en ook van volwassenen afneemt door het simpele feit dat de televisie ons om de zoveel tijd beeld geeft om de tekst te ondersteunen. De gemiddelde spanningsboog bij kinderen is nu zeven minuten, als ik me niet vergis. Door het vertellen van verhalen dwing je kinderen om zelf de beelden te maken die ze nodig hebben om de woorden van het verhaal beter te begrijpen.' ■

In drieën – Ve

Remko van Loon is docent Nederlands op de Bredero school voor vmbo, havo, vwo in Amsterdam-Noord. Samen met zijn collega's is hij twaalf jaar geleden begonnen met het geven van vertellessen als spreek- en luisteronderwijs. Jaarlijks organiseert hij het Bredero-vertelfestival waarop alle leerlingen uit het eerste jaar optreden.

Remko van Loon

1

Tijdens een van mijn verre reizen arriveer ik op een avond in het dorpje Ait Ben Haddou. De zon is ondergegaan, de hitte neemt af en iedereen verzamelt zich op het plein. Er wordt druk gebaard en met heftigheid gesproken. Aan de kant van het plein waar ik mij bevind, staat een groep kamelen. Zij ruiken sterk naar oude tapijten. Wat een lawaai, wat een kermis. Iemand spreekt mij aan en vraagt of hij mij kan helpen. Ik vraag waarover zo driftig wordt gesproken en de man legt mij uit dat drie broers ruzie hebben met elkaar over de erfenis van hun vader. Deze arme man - hij bezat slechts 17 kamelen - heeft op zijn sterfbed de drie zonen laten komen en gezegd dat de helft van zijn bezit naar de oudste zoon gaat. Eénderde is voor de tweede en éénnegende voor de jongste. Meteen na deze mededeling is hij overleden en begraven. De zoons kunnen nu niet samen tot een oplossing komen. De jongste zoon vindt dat hij het minst bedeed is en wel aanspraak mag maken op twee kamelen. De beide anderen willen echter weer niet genoeg nemen met minder dan hun deel, hoewel ook de middelste vindt dat de oudste bevoorrecht is. Deze wijst er op dat de eerstgeborene altijd het grootste gedeelte erft en dat zij dat weten. Hoe nu een oplossing te vinden?

Zo begint een kennismaking met het vertellen en rijst de vraag: waarom vertellen leerlingen niet in plaats van ...